

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНИХ ІННОВАЦІЙ ПРОЦЕСУ ДОШЛЮБНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

**Л. Б. ГЕРАСИМЕНКО,
Т. В. ГЕРАСИМЕНКО**

В умовах розбудови України створюється принципово нова концепція дошлюбної підготовки студентів у вищих навчальних закладах в інклюзивному освітньому середовищі, яка ґрунтується на ідеях демократизації, гуманізації, інноваційної спрямованості в життєдіяльності юнацтва. Інклюзія є шляхом реалізації соціальної справедливості, що сприяє формуванню у студентів з особливими освітніми потребами відчуття цінності власної особистості у соціумі. Нові реалії та тенденції розвитку української сім'ї, родини, суспільства зумовлюють необхідність докорінної перебудови процесу підготовки майбутнього сім'янина, розробки нових моделей інноваційних педагогічних технологій, виховних інновацій у сфері змісту, форм і методів дошлюбної підготовки, що полягають у формуванні сім'янина – гуманіста, патріота, родинно-спрямованої особистості, здатної творити себе, власне життя, сім'ю; гармонізації духовних і матеріальних вимірів сьогодення у спектрі родинного самоствердження, сімейно-вузівського виховання. Відповідно інноваційність та формування гармонійного інклюзивного освітнього середовища мають характеризувати як професійну діяльність викладачів, кураторів, академічних груп студентів, так і процес дошлюбної підготовки.

Актуальність проблеми визначається об'єктивними соціально-економічними потребами у підготовці молодого покоління, спроможного вивести суспільство зі стану родинної кризи, а необхідність такої підготовки зумовлена суттю суспільного способу життя, функціями та цінністю сім'ї для кожної людини. Саме інклюзія сприяє трансформації системи дошлюбної підготовки та реалізації життєвої родинно-спрямованої стратегії студентами з особливими освітніми потребами.

Потреба подолання низького рівня готовності студентської молоді до сімейного життя шляхом впровадження виховних інновацій зумовлена кризовим станом як української родини, занепадом моральних, духовних та родинних цінностей, так і світоглядом молодих людей у питаннях, пов'язаних із темами подружжя та сімейного життя. За даними нашого дослідження, більшість студентів (76%) не володіють елементарними уявленнями про зміст подружжя та родинного життя.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про існування розбіжностей у тлумаченні поняття „інновація”, яке розглядають як нові ідеї, підходи, методи, технології, прогресивні комплекси елементів або окремі елементи освітнього процесу (А. Алексюк, Ю. Гільбух, М. Дробноход, В. Сластьонін, М. Поташник, А. Пригожин, Н. Лапін, М. Кларін та ін.).

Нам імпонує думка І. Дичківської про те, що сутнісні ознаки інновацій є підставою для розгляду їх як процесу і як продукту, тобто результату [2, с. 23]. Ми вважаємо виховні інновації результатом наукових пошуків, аналізу, узагальнення педагогічного досвіду, цілеспрямованим процесом змін, що призводить до модифікації мети, змісту, методів, форм підготовки молоді до створення сім'ї, адаптації процесу дошлюбної підготовки студентів до нових вимог в інклюзивному освітньому середовищі.

Проблеми підготовки молоді до подружнього життя значну увагу приділяли такі видатні педагоги як А. Макаренко та В. Сухомлинський. Зокрема, А. Макаренко акцентував увагу на необхідності правильного статевого виховання – це передусім формування культури особистості, виховання її як майбутнього сім'янина, виховання глибокої поваги до жінки. Дошлюбну підготовку В. Сухомлинський вважав „найважливішим навчальним предметом” у формуванні особистості майбутніх батьків [5, с. 505], він підкреслював, що значущим є виховання спрямованості на іншу людину, виховання здатності любити людей: „не всім бути інженерами чи лікарями, а батьками та матерями бути всім, без винятку, чоловіками та жінками – бути всім. І якщо поставити виховні завдання ... за ступенями важливості, то на першому місці стане виховання Людини, чоловіка, жінки, матері, а на другому – виховання майбутнього інженера чи лікаря” [6, с. 369].

Хоча різні аспекти підготовки майбутнього сім'янина розглядали такі науковці як В. Бизова, М. Боришевський, В. Бойко, Л. Богданович, П. Блонський, В. Васютинський, Г. Ващенко, А. Говорун, В. Кравець, В. Каган, Н. Пономаренко, С. Русова, А. Хрипкова та ін., однак проблема реалізації виховних інновацій у процесі дошлюбної підготовки студентської молоді та їх впливу на рівень готовності юнацтва до сімейного життя ще не була предметом спеціального дослідження.

Завдання нашого дослідження полягали у визначенні концептуальних засад виховних інновацій, здійснення аналізу та характеристики особливостей їх реалізації у процесі дошлюбної підготовки студентської молоді, обґрунтуванні та експериментальній перевірці моделі подолання низького рівня готовності студентської молоді до сімейного життя шляхом впровадження виховних інновацій в інклюзивному освітньому середовищі.

Ми вважаємо, що дошлюбна підготовка як об'єктивне соціально-педагогічне явище включає виховні інновації як елементи педагогічних технологій передачі підростаючому поколінню позитивного досвіду взаємовідносин, гармонії і злагоди у творенні та життєдіяльності власної родини, а, отже, і стабільності суспільства. У нашому дослідженні ми розглядаємо виховні інновації як комплексний, цілеспрямований процес та результат створення, поширення та використання педагогічних нововведень (нових методів, методик, програм, технологій тощо), метою яких є формування системи знань, моральних переконань, культури поведінки з особами протилежної статі, сімейних і статевих стосунків, психосексуальної підготовки, готовності одружитися та виконувати сімейні обов'язки. Високий рівень дошлюбної підготовки студентської молоді зумовить в майбутньому певні якісні зміни родини як суб'єкта інклюзивного соціокультурного середовища виховання та розвитку особистості, освітнього процесу вищої школи й способів забезпечення його вдосконалення.

На нашу думку, піднесення ефективності дошлюбної підготовки та реалізації виховних інновацій у сучасних вищих навчальних закладах сприятиме дотриманню таких концептуальних засад: спрямованість виховних інновацій дошлюбної підготовки на формування у особистості високого рівня дошлюбної та родинної культури, світогляду та моралі, що ґрунтуються на ціннісних родинних орієнтаціях; виховання глибокого усвідомлення соціально-родинного ідеалу; формування особистості в процесі дошлюбної підготовки на основі трьох компонентів: свідомість – активність – дошлюбна та родинна культура.

Як свідчать дані нашого дослідження, студенти, які володіють низьким рівнем дошлюбної підготовки, а серед них і студенти з особливими освітніми потребами, відчувають труднощі у спілкуванні з ровесниками, у їх поведінці мають місце прояви моральних недоліків, їх морально-статева поведінка не завжди адекватна знанням про проблеми статі, що стає суттєвою перешкодою їх особистісного самовдосконалення. Досягнення активізації категорії студентів із низьким рівнем дошлюбної підготовки неможливе без реалізації цілеспрямованого диференційованого та особистісного підходів. Проблема потребує подальшого вивчення, чіткішого підходу вимагають і теоретичні аспекти процесу формування майбутнього сім'янина в інклюзивному освітньому середовищі.

Ми вважаємо, що ефективність діяльності з проблем подолання низького рівня готовності студентської молоді до сімейного життя суттєво підвищиться, якщо вона буде здійснюватися із впровадженням виховних інновацій у змісті та методиці дошлюбної підготовки відповідно диференційованих програм, що передбачають реалізацію на основі особистісного підходу наступних напрямів діяльності: психолого-педагогічна діагностика, формування потребо-мотиваційної та інформативно-когнітивної сфери особистості, залучення студентів до активних форм дошлюбної підготовки колективу шляхом індивідуалізації доручень, керівництво самовихованням студентів з оволодіння системою знань про сім'ю та подружнє життя, формування родинної спрямованості особистості, світоглядних родинних орієнтацій, усвідомлення поняття органічного злиття любові та відповідальності, щастя та обов'язку, перебудову поведінки на засадах родинного гуманізму, культу Матері, Праці, Поваги до старших, до людей з особливими потребами, відповідальності за свої вчинки.

Поглиблене вивчення студентів експериментальних груп показало, що реалізація виховних інновацій у процесі дошлюбної підготовки в інклюзивному освітньому середовищі має певні особливості:

- процес подолання низького рівня готовності студентської молоді до сімейного життя є цілеспрямованим, його мета має суспільний характер (наше дослідження викликане саме такою суспільною необхідністю), оскільки розв'язання цієї проблеми, створення гармонійного інклюзивного освітнього середовища забезпечать вдосконалення системи дошлюбної підготовки, національного виховання, духовного і морального оновлення української родини та суспільства;

- спрямованість виховних інновацій на організовану взаємодію та співробітництво педагогів вищої школи, батьків та студентів, активну різноманітну діяльність, самореалізацію і самоствердження студентів з особливими освітніми потребами у сфері дошлюбної підготовки та родинно-орієнтованої діяльності;

- формування духовно-ціннісних засад подолання особистістю низького рівня готовності до сімейного життя, адже саме потреба визначає мету, яка активізує діяльність, а духовно-ціннісні засади всього процесу формування визначають розвиток первинної одиниці діяльності – вчинка, як внутрішнього, так і зовнішнього у контексті творення родини;

- формування інформативно-когнітивної сфери особистості студентів із низьким рівнем готовності до сімейного життя, у якій на відміну від класичної моделі сексуальне виховання поєднується із підготовкою молоді до шлюбу і подружнього життя, до виконання подружніх та батьківських функцій; саме ця модель змісту дошлюбної підготовки як інноваційна використана у нашому дослідженні [4, с. 680];

- розбудова когнітивного компоненту має відбуватися за дворівневим соціально-психологічним принципом, який забезпечує прийняття педагогом особистості кожного студента з його наявним сексуальним і життєвим досвідом та формує у молодих людей потребу в морально-ціннісному розвитку та саморозвитку власного родинного простору, у життєтворенні сім'ї;

- подолання низького рівня готовності студентської молоді до сімейного життя вимагає акцентування уваги на всіх її структурних проявах підсистеми внутрішньої суб'єктної рефлексії та підсистеми зовнішньої суб'єкт-суб'єктної взаємодії за всіма найвагомішими типами стосунків, а саме: „суб'єкт-партнер”, „суб'єкт-батьки”, „суб'єкт-нащадки”. У процесі дошлюбної підготовки студент не займає пасивну позицію у розв'язанні власних проблем, що дає змогу розглядати його як суб'єкт діяльності (суб'єктно-суб'єктні взаємини педагога та студентів). Ставлення до студента з особливими освітніми потребами, як до активного учасника процесу дошлюбної підготовки під час нашого дослідження сприяло усуненню конфліктів між викладачами, кураторами груп та студентами, взаємній довірі між ними, високій культурі процесу підготовки майбутнього сім'янина;

- процес є багатофакторним, проте вирішальний вплив мають здійснювати вищі навчальні заклади, як одні з найважливіших інститутів соціалізації людини, що дає можливість максимально використовувати ефективну діагностику, планування, систему інноваційної дошлюбної підготовки молоді до ролі активних суб'єктів майбутніх родинних та суспільних процесів, комплексний характер виховних впливів, форм і методів життєдіяльності, демократизації та гуманізації взаємин колективу і особистості, гармонізації родинного і суспільного виховання, особистісного підходу до осіб з особливими освітніми потребами, як повноправних членів студентського гурту;

- впровадження інтерактивних методів дошлюбної підготовки (рольові ігри, тренінги, розв'язування ситуативних завдань та ін.), що сприятиме формуванню практичних навичок зміни стратегії родинної поведінки, які є більш прийнятними для спілкування партнерів у подружньому просторі;

- використання виховних можливостей колективу академічної групи у процесі подолання низького рівня готовності студентської молоді до сімейного життя, впровадження групового спілкування студентів та конфронтаційно-дискусійних обговорень змодельованих проблем родинного життя в процесі взаємодії групи, коли суб'єктами гри виступають мікрогрупи, що уособлюють окремих людей. Це дозволяє простежити за процесом формування особистості майбутнього сім'янина та сприяє розвитку терпимості студентів до думок інших людей. Саме порівняльний аналіз показників рівня сформованості готовності до сімейного життя студентів експериментальних та контрольних груп підтвердив те, що поліпшення якості міжстатевих стосунків, поведінки у сімейно-побутовій сфері є наслідком цілеспрямованої організації життєдіяльності студентського гурту з досліджуваної проблеми.

Аналіз стану проблеми та підсумки нашого дослідження дозволяють сформулювати такі узагальнюючі висновки:

- традиційна система дошлюбної підготовки студентської молоді не відповідає вимогам сьогодення [4, с. 680], а динаміка соціально-економічних процесів в постіндустріальному світі, інклюзія радикально актуалізували проблему впровадження виховних інновацій у процес формування майбутнього сім'янина з метою подолання низького рівня готовності студентської молоді до сімейного життя; за даними діагностичного зрізу нашого дослідження у 68% студентів встановлено низький рівень готовності до сімейного життя, що підтверджено від'ємним значенням коефіцієнта задоволеності студентів своєю дошлюбною підготовкою;

- внаслідок проведеного дослідження нами була обґрунтована доцільність виділення в окремий експериментальний масив студентів із низьким рівнем готовності до сімейного життя. Вивчивши соціально-психологічні особливості, специфіку свідомості і поведінки даного контингенту студентів, ми переконалися в тому, що є підстави для здійснення типології їх особистісної поведінки. Ми виокремили п'ять типів поведінки особистості студентів із низьким рівнем готовності до сімейного життя: інтровертований, емоційний, торпідний, егоцентричний, тривожний. Підставою вказаної типології виявились такі критерії як потребова-мотиваційний, родинно-інтелектуальний, родинно-адаптаційний та родинно-поведінковий. Ці критерії відображали комплекс свідомості, мислення, поведінки та діяльності особистості у сфері дошлюбної підготовки та родинно-спрямованої поведінки як єдине ціле;

- у ході науково-дослідної роботи встановлено необхідність розробки комплексної системи подолання низького рівня дошлюбної підготовки у вихованні даного контингенту. Розробляючи таку педагогічну програму, ми враховували те, що ефективність активізації студентів можлива лише в тому випадку, коли людина добровільно і свідомо орієнтується у своїй діяльності на

соціально-ціннісні норми родини, суспільства і керується ними у своїй поведінці за власним переконанням. Успішне здійснення процесу шляхом впровадження виховних інновацій передбачає визначення рівня готовності до сімейного життя, виявлення можливостей, недоліків та перспектив його вдосконалення.

Центральним пунктом всієї дослідницької та експериментальної роботи було створення особистісно-орієнтованих виховних програм дошлюбної підготовки спрямованих на формування певних проєктованих рис особистості майбутнього сім'янина та на максимальне врахування як індивідуальних, так і типологічних особливостей кожного студента. Особистісна зорієнтованість виховних впливів здійснювалася на підставі належності студента до одного із виявлених типів особистості.

Здійснений експеримент в цілому дав позитивні результати (експериментальний масив становив 231 особу), проте зберігся певний контингент студентів, точніше, 36 осіб або 15,6% експериментального масиву, у яких не вдалося суттєво підвищити рівень дошлюбної підготовки. У той же час порівняльний аналіз впливу виховних інновацій на процес подолання низького рівня готовності студентів до сімейного життя продемонстрував значні позитивні зрушення у цьому відношенні порівняно з контрольними групами.

Практичні результати дослідження свідчать про необхідність подальшого вдосконалення теоретичної концепції та методики впровадження виховних інновацій у процес дошлюбної підготовки студентської молоді. На нашу думку, найперспективнішим є комплексне і всебічне дослідження проблеми, вивчення пізнавальних здібностей, родинного світогляду, рівня дошлюбної культури студентів, розробка досконалих методик вивчення, виховання та формування особистості майбутнього сім'янина.

Перспективи дослідження пов'язані із розширенням освітньо-виховних програм підготовки і підвищення кваліфікації педагогів, кураторів академічних груп із питань дошлюбної підготовки студентської молоді, із модифікацією та застосуванням даної методики до виховання студентів інших категорій.

Актуальність та необхідність окреслених досліджень в умовах євроінтеграційного поступу України в майбутньому зумовлені тим, що модернізація вищої освіти в інклюзивному освітньому середовищі вимагає подальшого осмислення проблеми органічного поєднання особистісно-орієнтованого та фронтального підходів у дошлюбній підготовці студентів з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наук. праць. – №6(8). – К.: Університет „Україна”, 2009. – С. 17–18.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: [навчальний посібник] / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Психологія сім'ї; 2-ге вид., доп. / Поліщук В. М., Ільїна Н. М. та ін. – Суми: Університетська книга, 2009. – 282 с.
4. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді / В. П. Кравець. – К.: Київська правда, 2000. – 688 с.
5. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5т. – К., 1977. – Т.4. – С. 393-628.
6. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибр. Твори: В 5т. – К., 1976. – Т.2. – С. 149-418.